

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor. 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei), si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si péla DD. corespondinti, si la tóte librariile.

Despre invetiatur'a publica.

Dreptulu si folósele ei.

Astadi si págani barbari striga: scóle!
G. Baritiu. 1838.

XII.

Dreptulu la instructiune implica si libertatea invetiamentului publicu. Altu-felu, acestu dreptu s'ar' preface intr'unú monopolu, in tirania. Acésta libertate va formá subiectulu capitulului de facia.

Intr'adeveru, ce este invetiamentulu publicu, ce in- tielegemu noi prin densulu, daca nu comunicatiunea metódica a óre-caroru ideie si sciintie a unoru persóne ce nu le cunoscú? Mai tóte constitutiunile moderne, constitutiunea Belgiei, si cea franceze din 1848, proclama libertatea invetiamentului. Acésta libertate este strinsu legata cu dreptulu de a-si esprime cugetarile sale. Daca cineva este liberu d'a vorbí, d'a se esprime, d'a tipari si a scie, este, totu asiá de liberu si d'a face intrebuintiare din cuventu, scrisória séu tipariu pentru invetiatur'a semeniloru sei. Au dóra nu vedemu noi pre cea mai mare parte din autori, invetiendu lumea prin scrierile loru? „O carte care nu da nimicu de invetiatur'a pentru cititorii ei, díce d. Bériat-Saint-Prix; trebuie aruncata la o parte.“ Nici o capacitate nu se cere dela scriitorulu care-si tiparesce teoriile; elu nu e supusu la nici o privighiare alt'a de catu la a tribunaleloru.

De aici insa nu inchiama ca in materi'a de invetiamentu libertatea ar' fi o exceptiune, subordinata bunei placeri a poterii publice? Libertatea invetiamentului este un'a din nenumeratele ramuri ale libertatii proprii díse; deci, ca si dens'a, ea e de dreptulu comune.

Candu invetiamentulu e liberu fora restrictiune, totu cetatianulu are dreptu de a dá lectiuni publice séu private asupra veri carui obiectu fera autorizatiunea guvernamentului. Fora indoiéla ca statulu póte se deschida scóle, — ba chiaru este indatoritu a le deschide, — si a insarciná profesori, de-a dreptulu séu prin concursu, spre a predá publiculu principalile ramuri ale cunoscintieloru omenesci; si mai cu deosebire, acelea ce aru fi in risicu de a se perde, in lips'a de invetiatura. Adunarea profesorilor salarisati de statulu s'ar' poté numi universitatea nationale; dara in acelasi tempu, particularii aru remané liberi de a deschide scóle si a concurá pe teremulu inteligente cu statulu. Acést'a e o ramure de industria ce trebuie a fi libera cá tóte cele-alte. Nu remane nici o indoiéla ca privighierea guvernului ar' urmá se se sentia in aceste scóle, pana la unu óre-care gradu! Acést'a spre a nu se periclitá moralitatea publicá, religiunea statului, nationalitatea lui, prin doctrine ce aru fi contrarie acestoru inalte principie de statulu. Altmintre, cetatianii n'aru poté fi cunstrensi a preferi scólele nationali scóleloru private, caci amu vení la monopolu. Libertatea de a invetiá se complinesce prin libertatea d'a se instruí prin profesori alesí de noi insine.

Suntu unii cari se temu cá nu cumu-va libertatea invetiamentului se profite influentii clericale; se nu servésca la propagarea doctineloru óre caroru societati religióse. Ei uita ca parintii de familia suntu liberi a alege scólele pe cari voru aevea le frecintá copii loru. De voru suferi cá se insufle copiiloru loru ideie false, n'au a banuí de catu loru. Altii au sustienutu ca invetiamentulu este o ramure de industria, ce cá tóte cele alte trebuie a fi lasata in manele particulariloru. Concurinti'a cea infricosiata ce da statulu in tierete civilizate scóleloru private este privita acolo cá

unu inceputu de aplicatiune socialista. 1) Aici s'a mai utat a se notá, pe lenga tóte cele alte, ca este cu staruintia cerutu de interesulu generale a se respandi cunoscintiele omenesci catu se póte mai multu.

Publicistii vechi, fora a exceptiuná pe insu-si Montesquieu, credu ca unu guvernú are dreptu de a usá de puterea sa pentru a dirige educatiunea cetátiiloru intr'unu simtiu generale conformu scopuriloru sale, adica favorabile mantinerii unei ordine de lucruri mai dinainte prescisa. „Acésta doctrina, dice d. F. Bérriat-Saint-Prix, decurgea dintr'o ratecire primitiva si mai grava. Se priviá in ómeni nisce instrumente destinate a face multiamirile, ambitiunea unei caste, a unei familie, a unui individu; se pareá unu ce prè simplu de a-si facioná instrumentele sale din timpu, pentru a le face mai lesnicióse la ajungerea scopului propusu. Se mai asemenau popórele cu turmele; dar' unu pastoriu are necontestabile dreptu de a luá fruptulu óiei cu o maniera in catu se traga folósele cele mai avantagióse pentru nutirea si imbracarea sa.“

Montesquieu incepe prin a deosebí felurile combinatiuni guvernamentali; apoi nu se stenjinesce d'a se pronuntiá ca „legile educatiunii trebuescu a fi in raportu cu principiile guvernamentali.“ Dupa catu se pare, moralea nu e aceeaasi in tierele unde puterea executiva este ereditaria si in tierele unde este electiva.

Se scie ca scopulu politicei, celu pucinu in aparintia, nu este astadi de a face se triumfeze cutare séu cutare distributiune de poteri, ci de a asicuré popóreloru si individiloru cari compunu natiunile sum'a cea mai mare de fericire si prosperitate. Din momentu ce priimim acésta teoria, invetiatur'a are dreptu singurulu obiectu de a respandi adeverulu pre atata catu iérta starea in care au ajunsu cunoscintiele omenesci. Educatiunea tinerimii trebuc a cinti se insufle notiuni esacte, a formá o judecata sanetósa, a dá deprinderi oneste si binevoitórie. Spre a ajunge la acést'a, este invederatu ca statulu n'are trebuintia de a-si apropiá monopolulu invetiaturei publice, séu de a violá afectiunile familielor, inclinatiunile parintiloru. „Déca Napoleone, (dice acél'asi autoriu, 2) suptu numele de universitate, si-a fostu insusitu privilegiulu dirigerii educatiunii maselor cetátieneseci; caus'a fú ca elu a voitu a le insuflá ideie monarchice si religióse. Pentru a-

ceea, insii Burbonii au mantienutu fora stenjinire sistem'a acelui barbatu, pe care ei lu prochiamau de unu usurpatoriu.“

Catu despre sistem'a patronata si recomandata de catra cati-va democrati vechi si moderni, sistem'a care consta in a smulge copii din manele parintiloru lor, spre a-i supune in comúne la unu modu uniformu de educatiune, elu desvólta cate odata pana la fanaticismu, curagiulu militarú si devotamentulu catra patria, cá consecintie ale sale. Dara acésta sistema are unu vitiu radicale: jicnesce sempimentele naturali si, prin urmare, nefericesce pe parinti cá si pe copii. O puternica si naturale plecarea silesce pe parinti a ingrigi de copii lor si a le transmite opiniunile, parerile, credintiele lor. Midloculu celu mai dulce si mai sicuru de a inspirá copiiloru óre-cari ideie este a incepe a-i face se imbracisizeze convictiunile parintiloru. Catra acést'a, modulu de educatiune trebuc a deveni mai dulce, dupa progresulu civilisatiunii. In mesur'a in care regimelne neutricu alu popóreloru perde caracterulu seu tiranicu, nu este asiá de necesariu a deprinde pe teneri la suferintie; in mesur'a in care pacea domnesce mai cu sicurantia in relatiunile din afara a unui statú, iubirea umanitatii dá moralei unu locu mai importante, fara prejuditiulu amórei de patria.

Unu invetiatoru n'ar' poté comite alte deliecte de catu acele ce comite unu omu ce tiparesce. Totu-si, elu ar' poté deveni vrednicu de pedepsitu, prin tradarea inererii parintiloru, spre esemplu: déca cresce copii intr'o credintia cu totul alt'a de cea cei s'au prescisu. Se suptu-intielege ca toti profesorii autorisati de statú, printr'unu invetiamentu unicu, nu potú multiami tóte cererile opuse. Acést'a e unu cuventu mai multu pentru a se aptiené d'a propune o religiune determinata pentru scótele publice, si pentru a lasá scóteloru private o libertate catu s'ar' poté mai mare, fara prejuditiulu religiunii statului si a credintiei nationale.

Aicea póte-se asteptá, cá si in materia de presa, cá deliectulu se fia consumatu, pentru a-i urmari represiunea? Candu unu institutoriu a coruptu moravurile elevului seu, negresitu ca e prè tardiu pentru a repará reulu facutu. De alta parte, mesurele preventive nu infacisiezá unu periclu seriosu in materi'a de invetiamentu? „Intr'o tíera unde pres'a este emancipata de jugulu censurei, urméza autoriulu susu numitu, creatorii metódeloru nóue suntu sicuri de a le dá ori candu in cunoscintia publica, voescu se dicu periculu, fia catu de mare, se póte preintimpiná din tempu. Deci, nici o

1) Théorie du Droit Constitutionnel francais, par Bérriat-Saint-Prix, Pag. 276.

2) Pag. 277.

restringere, peste aceste margini, n'ar poté face principiul iluzoriu si a incatusia libertatea invetiaturei. Unu legiuitoriu nu poté reclamá dela institutoriu o capacitate straina de obiectele ce elu si-propune d' a aretá. Alegerea metódei trebuie a remané libera. Condițiunile de moralitate nu au a face cu religiunea domnitória.¹⁾

Unu ateu, poté fi unu fôrte bunu profesoriu, nu in sa in teologia. Credemu ca este cu totul de prisosu a mai díce ca puterea legislativa nu trebuie se impuia condițiuni fiscali de o asiá natura in catu se inlatureze dela invetiatura pe cetatianii sermani.

In definitivu, cele ce am dísu pana aicea nu se potu raportá, mai cu séma, de catu la cetatianii cari voescu a fundá scóle in numele lor. Statulu are dreptu a pretunde dela profesorii salarisati de densulu, condițiunile cele mai riguróse, fia si cá se faca concurenția catu mai grea pentru particulari, atragendu pe toti ómenii superiori in universitatea nationale.

Ori-care institutoriu, de si ar' fi datu tóte dovedile cerute de moralitate si instructiune, totusi remane supusu la priveghiarea statului. „Moralitatea trecuta, díce d. Félix-Saint-Prix,²⁾ nu e o garantia nefalibile a moralității viitorie.“ Deci, statulu poté controlá invetiamentulu, institutoriulu si mai pre susu de tóte manier'a de care se servesce in exercitiulu autorității, pe care profesiunea sa i-o dá asupra tinerimii. Insa acolo se opresce dreptulu de priveghiare si controlu. Daca s'ar exercitá asupra metódei, asupra alegerii principiilor sciintifice, in scurtu, daca acestu controlu n'ar' avé de singuru scopu preintimpinarea atengerii ce s'ar' face moravuriloru si ordinii publice, ar' paralisá libertatea invetiamentului.

Supraveghiarea este a statului. Deci ea se exercitá in numele lui, de catra agintii pcterii esecutive.³⁾

I. M.

(„Romanulu.“)

De langa Oravitia 26. Decembre 1862.

Multu stimat domnule!

Cetiú in Amic. Scólei in Nrii 46—49 si 50 (anulu trecutulu R) articululu intitulatu: „Ceva despre scótele populare“ datatu de langa calea Ardeleniloru 1. Noembre 1862, in care articulu unu amicu — mai bine ar' fi dísu unu inamicu — alu invetiatoriloru, vorbesce

despre scótele nóstre poporale si despre datorintiele docintelui facia cu scól'a si cu preotulu localu etc. etc.

Espresiunile d amicu din acelu articulu nu se potu trece cu vederea, deórece acele sunt pe catu de lingusitóre, pe atatu de dioseritóre si vetematóre statului invetiatorescu intregu; pentruca d. amicu in delirulu fantasiei sale neconoscendu mai departe de lungulu nasului, díce, cumca docintii nostri nu sunt destulu calificati, molesti, necrescuti, limbuti, fara locatu la gura, si alte cate verdi si uscate, — si ca din negliginti'a docintiloru, scótele nóstre se afla in asiá stare rea si inapoiata, in catu intrandu in comunele romane indata poti ghieci, care e edificulu scólei: o casa scunda acoperita cu paie, ferestrele cu papirul s. a. Eu ti-marturisescu sinceru, d. amicu, ca in catu mi-suntu cunoscute si mie edificiele scóleloru nóstre rom., si portarea docintiloru, nici am veditu asiá felu de scóle si docinti, si nici credu ca s'ar' aflá, decatu poté in giurulu d-tale. Apoi si pe acolo credu ca meritatul nostru barbatu Constantinu Ioanovicu ces. reg. consiliariu scolaru, precum si alti barbati demni si amatori de infflorirea si inaintarea natiunei, credu ca le voru fi observatu si esaminatu cu mai multa atentiune cá d-ta, si mai vertosu d. consil. scolaru in tempulu functiunii sale, si mai alesu in anii 1858 si 1859, candu fú impoternicitu si de in. guvernulu, cá totu d'odata cu propunerea si esaminarea metodului nou, se recerce si dia studiile preparandiale etc.

Insa tóte sunt bune si fromóse cate le propune si enumera d. amicu, asupra docintiloru in privinti'a didacticei, in privinti'a casatoriei si a moralului, séu portarii cuviintióse, dar' nu se potu tóte suferi; pentruca d. amicu, dupá cumu se pricepe din articulu seu, nu mai din jalusia inflacarata ce o nutresce asupra docintiloru — nu-si aduse séu nu voi se-si aduca amente de ordinatiunea, circulariulu Ilus. d. administratoru Teodoru Serbu din 15. Martisioru a. c.; de protestulu celoru 14 comune; de represintatiunea numitului administ. si in fine de Gazeta si Telegrafulu romanu din a. trec. 1861, care sunt pline de dovede si documentéza destulu portarea si zelositatea preotiloru nostri dela alegerile ablegatiloru pentru dieta si congregatiunile comitatense; }d'é-ti aduceai amente, d-le amicu, si de ai fi priceputu aceste mai bine, n'ai fi dísu ca docintii limbutéza, atitia si intriga asupra preotiloru.

Acumu pe catu me iérta modesti'a si spatiulu colóneloru Am. Scólei, fiindca d. am. retacú in articulu seu datorintiele preotului facia cu scól'a si docintele, retacú

¹⁾ Loculu citatu.

²⁾ Pagina 279.

³⁾ Félix-Bérriat-Saint-Prix; théorie de droit constitutionnel francais.

portarea preotilor nostri — ce sciu si sumu convinsu ca e bine cunoscuta — si dupa placulu seu ne descrie in publicu datorintiele si portarea docintilor nostri, fia mi si mie iertatu a-i propune d. am. puntele urmatóre culesse numai din esperintia:

1. Spune-mi, dle amicu, unde ai vediatu o astu-felu de instructiune, cá docintele se nu indresnésca a esí afora din comuna fara scirea preotului localu si casnicilor sei; ér' preotului se-i fia iertatu a merge unde voesce, pana nici insasi preotés'a in tempu de lipsa nu scie de unde se-lu iá; apoi se mérga in trebi economice dile si septamani, fora de a-si substitua altulu; candu se intempla de si moru poporeni fora de a primí s. taina.?

2. Cum va oprí docintele poporeni, cá se nu bee in beserica la nunti si nedei? Se tiene acést'a óre de docente séu de preotu? Si óre nu facu chiar' si unii preoti asiá ceva?

Si apoi óre cumu e logic'a d-tále, candu pe docinte in scóla lu restringi, se nu póta face nimica, fora scirea si voi'a preotului, ér' in beserica unde preotulu are d'a ingrigi de tóte i dai o potere proibitiva. Te rogu spune-mi d. am., cum intielegi acést'a?

3. Ce progresu postesci, d. am., dela docinti, candu dici, ca docintele tocmai de ar' si scí vr'unu metodu mai banu si corespundietoru, ba ce e mai multu, nici ceremonii sá nu indresnésca a propune fora voi'a preotului; candu insumi conosciu nu mai in giurulu meu mai multi preoti teneri, cari abiá póta matricul'a. Apoi ce se mai dicemu de multi preoti bestrani, cari abiá cetescu ceva cu cirile. Spune-mi, d. am., ce pote asteptá scól'a dela acestia?

4. Spune-mi, d. am., cum va face docintele scól'a placuta preotului, déca d-ta dici, ca docintele la tóte erorile preotului se fia orbu, surdu si mutu?

Ce se atinge de viét'a sociala si portarea esterióra a docintelui, adeca cumu se-si constitue elu famili'a, cum se se pórté facia cu poporul s. a., tóte suntu bune si frumóse, dar' trebuiá se mai adaugi cá intre parantesi; ca preotulu localu se-i premérga cu esemplulu, cá unulu pre care d-ta lu puni de monarchu sacrosantu peste docinte, si care intru adeveru in intielesu moralu trebue se fia persón'a cea mai nalta in comunitate, se premérga cu esemplele cele mai aratóse, cele mai morale si conveniente in viét'a sociala, — si astu-felu nici portarea lui esterióra, vream se dícu imbracamentulu, se nu fia mai de diosu si mai nepotrivitu cu demnitatea oficiului ce-lu pórtá, de cumu e alu docintelui.

Ce se tiene de frecuentarea scólei, nuscui ce vei díce, d. amicu, candu vei voi se scii ca adese ori chiar' preotulu, idealulu d-tále celu mai sublimu, desmenta pe poporani d'a-si tramite copii la scóla, séu primesce chiar' si mita cá apoi se nu-i silésca a merge la scóla. Ce se dícu de catechisare, ce are d'a o implini preotulu, candu aceea pe multe locuri e nula, candu preotulu merge numai de doru si cá de claca, candu de multe ori in locu de discursu moralu vorbesce póte alte „basaconii,“ séu nu ce este de lipsa.

Acumu spune-mi, d-le amicu, ce consiliu postesci d-ta se céra docintele in afacerile sale scolare dela unu preotu, care nu-si implinesce nici santele sale detorii ce le are facia cu beserec'a si moral'a crestina. Ce se póte interesá unu atare preotu de scóla, candu elu nu se ingrigesce de cele ale beserecii, depe alu carei altaru traesce?

Ce se dicemu, d. amicu, de inspectiunea scolara sub preoti, candu ordinariatele prè pucinu se ingrigescu de scóle, candu ele cu afacerile invetiamentului se ocupa numai candu s'au uritu de altele. Ce se dicemu de protopopi, cari nu cercetéza scólele tractului seu cu anii séu nici odata, cari nu se ingrigescu se se esecuteze catu de catu rarele cerculare ce le emitu ordinariatele in caus'a scolara. Ce se dicemu in urma de preotu, care necumu se mai tiena catechisare, dar' nu scie nice cumu stá scól'a din comuna sa. Ce se dicemu in urma urmeloru de tristeles esperintie ce se facu la ocuparea posturilor de invetiatori; candu aceste posturi se ocupa prin intrigi si mituiri si se pierdu astu-felu. Ar' trebui unu condeiu ageru pentrucá se descrie fatalitatele scóleloru nóstre populare din acestu puntu-devedere.

Oficiulu invetiatorescu, dici d. amicu, stá in relatie striasa cu oficiulu preotului in beserica.

Scimu ca docentii in miser'a loru pusetiune actuala mai capeta ceva venitu fungandu cá cantori pe la beserici. Oh! da amaru este acestu ventu. Elu de multe ori lipsesce pe invetiatoru chiar' si de postulu ce-lu ocupa. Pentrucá cetitorulu se me intiélega ce voiu se dícu, este destulu se-i spunu ca invetiatorii in Germani'a petitiuneza, cá venitululu ce au ei d' a-lu capetá dupa servitiile ce le facu la beserica, se se desparta de venitululu preotului, si ei se-lu capete separat.

Éta, d. amicu, care suntu cauzele disarmonii intre docinte si preotu, éta unde jace intrig'a cu care d-ta voesci a onorá exclusivu numai pre bietulu docinte.

Este de prisosu, d. amicu, a mai lungi vorb'a despre a-acest'a. Fii bunu, d. amicu, iá a mana din Amic. Scólei (din anulu trecutu R) Nrii. 45, 47 si 48, si cetesce articulu intitulatu „Cestiunea reformarii scóleloru populare,“ si acolo vei aflá prè bine descrise tote cauzele disarmonii intre docinte si preutu, in urma caror'a scol'a in Germani'a ambla, ba se chiar' scóte de sub cleru.

Cetindu si audiendu aceste, d. amicu, vei dice d-tai ori alti colegi ai d-tale, ca nu toti preutii au asemenea portare. Eu inca nu dícu, respectu cui se cuvine, dar' credu ca nu voiu gresi deca voiu dice ca prè pucini preotii suntu, cari se se ingrigésca si se se póte facia cu scol'a astu-felu dupa cumu s'ar' cere. Preotii in interesulu propriu se tienu cá scaiulu de óe de scóle, dar' la interesulu, bunastarea si inaltierea loru renuntie.

Deca voesci, d. amicu, fericirea inaintarea si inaltierea poporului romanu prin scóle (caci altumentrea fi securu e imposibila), déca voesci cá fiitorii invetiatori se fia mai calificati si crescuti, multu mai bine faceai déca te ingrigiai de esistinti'a loru, déca pledai pentru salarisarea cuvintiósá a invetiatoriloru si dela statu, cá se nu fia sermanii siliti a amblá cu pelari'a in mana dupa judelele comunalu, dupa notaru séu dupa judele cercualu cá se-lu ajute a-si scóte pucin'a lefsióra ce-o au. Mai bine faceai, d-le amicu, de pledai si te ingrigiai de scól'a preparandiala din Aradu, care se pléca in riune,—si de preparandii nostri d'acolo, cari n'au lipsa de suatulu d-tale, se invetie ceter'a in órele libere inainte de prandiu, caci din nenorocire unii, si dóra multi din giurulu d-tale, chiar' in acele óre suntu constrinsi a servi la cate unu domnu ori negutiatoru pana si la judei, cá se póta vegetá din o dí inalt'a si se mai cerceteze scól'a. La acestia suntu de lipsa mai nainte ajutore si stipendii, ér' nu suatulu golu ce-lu dai d-ta. Si faceai mai bine, d. amicu, deca dedei suatu preotiloru, cá mari domni peste scóle, se se prenumere la fói'a scolastica Amiculu Scólei (d. redactoru ne va ertá déca togma in fói'a d-sale suntemu siliti a scrie acést'a), la Gazeta si alte foi romane, si se nu se escuse ca n'au bani si tempu d'a amblá dupa d' acelea.

Aceste le-am oserbatu si eu d-le amicu, si inca cá unulu ce suntu consangeanu cu mai multi preoti; cá celu ce inca dorescu a me consantí statului preotiescu, si in fine, cá celu ce de candu fungezu n'amu auditu nici o cërta cu preutii locali. De cumva voiu fi fericitu a fi intempinatu din partea d-tale, ori a altoru colegi ai d-tale, — fii convinsu d. amicu ca-ti voiu servi cu mai multe bucurosu. I. .... u

Semne de renascere.

Vomu a sacrificá din strimtele colóne ale acestui diaru pucinu spatiu fratiloru nostri din Bucovin'a. Publiculu cetitoru va sci atata, ca crescerea, educatiunea nationala la romanii din Bucovina ajunsese a fi o chimera. Copilulu d'odata cu cici'a a lasatu si limb'a, deca a mai fostu, si d'odata cu limb'a s'a desbracatu multu pucinu de ceie romanesci. Elu cauta se frecenteze scóle straine, elu aude si vorbesce numai limba straina, ideile lui devinu straine, sentimentele, tóta fienti'a lui trebue se se confórme astu-felu. Limba, lectura materna suntu unu ce chimericu pentru densulu. Éta copilulu nascutu adevveratu romanu, dar' crescutu cu totul altu ceva. Tatalu e preotu si predica romanesce cuventulu divinu, ah! dar' póte fiulu seu nu-lu pricepe mai multu. Este óre vin'a copilului? nu credemu; este a parintelui? cine scie; este dara a tempului? Da, dar' tempulu adeseori e cam cum lu facu ómenii! D' unu tempu in cóce multa tenerime din Bucovina a venitu si frecentéza pre la gimnasiile d' aici din Ardealu, si de nu ne insielanu mai vertosu la gimnasiulu Blasiului. Cea mai mare parte din acesti tineri candu au venitu n'au sciutu séu nimicu séu prè pucinu romanesce; si dorimu cá candu se rentorcu se nu scie mai pucinu decumu au potutu si au avutu ocaziune d'a invetiá.

In anii trecuti se deschise la Suceava gimnasiu romanu, dorere! numai cu numele, promite inse a devení cu totul astu-felu.

In anulu esperatu inregistraramu in acestu diaru din Bucovin'a dóne acte momentóse din campulu investimentului si culturai nationale, adeca Adresa catra Escel. Eppulu Eugeniu Hacmanu, in caus'a scólei reale iníntiande in Cernautiu, si cuventulu tienutu de A. Hurmuzachi la deschiderea Reuniunei romane din Cernautiu. Ce suntu aceste decatu totu atatea semne de renascere, de desteptare din amortírea, in care romanii din Bucovina au jacutu unu tempu prè indelungatu, cumu dice chiar' d. A. Hurmuzachi? Multe au d'a face fratii Bucovineni pentru adevverat'a renascere; si investimentulu in spiritu curatu romanu este puntea caré i va trece la adevverat'a viétia.

Ce s' atinge de educatiunea secului femeescu in Bucovina, n'avemu ce ne mirá de cutare corespondinte din G. Tr., care se plange ca in Bucovina tóta educatiunea feteloru este desnacionalisatóre, nu, pentruca educatiunea feteloru si la noi mare parte nu este mai nationala; intielegemu ast'a la familiile ceva mai instarite si mai de frunte, cari vedi dta, inca s'ar' tiené in fug'a

mare de afurisit'a de moda, cari si 'nvétia fetele a amblá, vorbí a seimbracă si face tote numai dupa moda; care voru a face din fetele loru totu altu ceva numai mame bune de familia nu.

Unu singuru institutu de fete cu tendintia natiunala se redică asta tótna in Cernautiu de catra D. Olimpia Simiginovicu.

Cá o. publicu cetitoru se-si póta face o idea despre intogmirea si spiritulu ce promite a nutrí acestu institutu, éta reproducemu dupa „Romanulu» programulu acelu institutu in intregu cuprinsulu, care astu-felu suna:

„Femeea este sufletulu familiei; ea este acea pentru casa, ce este regin'a pentru stupi. Nimene nu póte tagaduí marea inriurintia a femeiloru asupra starii morale a societatiiloru. Invetiaturile cele mari trebuie se vina pururea de la ele séu catre copii cá de la mame, séu catre barbati cá de la sotii. Pretutindene, unde femeia are mari simtiamente, barbatulu ia esemplu de la dens'a pentru a o intrece. Ca se corespunda femeia acestei chiamari inalte si adeverate, i trebuie neparatu o crescere potrivita acestei idei si amesurata impregiurariiloru timpului de facia, caci secolulu in care traimu cere neaparatu cultivarea spiritului, cere mai cu séma cultivarea animei femeiei, unde jace foculu celu sacru, carele face din femeia unu esemplu unu mustru de virtute si de fápte maretie.

Petrunsa fiindu de necesitatea unei cresteri asemenea pentru fetitiile nóstre, dela carele singure aterna viitoriulu moralu alu societati, si provocata fiindu din mai multe parti, éta me hotarescu de a infintia unu institutu natiunala pentru crescerea fetitiloru intr'acestu intielesu.

Scopulu acestu institutu va avé rai cu séma cutari dreptiuni: infatisarea cuviinciosa a fetitiloru, purtarea loru casnica si cultivarea inimei si a spiritului.

Asiá dara grigea institului va fi atintita intr'acolo: cá elevele se-si pastreze si se-si inetarésca santatea; se se deprinde in portari cuviintiose si amesurate sec-sului femeescu; cá iubirea spre renduiéla, curatia si lucrare se se descepte in ele si se se inradecineze o data pentru totu-deauna, fiind-ca acestea-su ornamentulu celu mai frumosu pentru o femea; cá se li se des-vólte si cultive poterile mintiei, nobilindu-li-se anim'a si desceptindu-se in ele sentiaminte nobile indemnatorie si lucratorie, si asiá se li se intemeieze si intarésca unu caracteriu moralu, carele se ramana statornicu si

neclatitu in ori cari impregiurari ale vietiei si in ori ce schimbari ale sortii. Deprinderea in economi'a casnica si in crutiare va fi unu lucru de frunte asiá, incuta elevele pe lenga cuina si tóte acelea, ce se tienu de dens'a, se scie croi si cóse ori ce vestimente, se scie face multu din pucinu si asiá se aiba o reserva „de bani albi pentru díle negre,“ dupa cum e vorb'a.

Obieptele de invetiatura se voru impartasi toti patru ani precumu urméza;

Anulu I. 1. Deprinderea in citire si scriere. 2. Istori'a biblica propusa cá o poveste. 3. Numerarea. 4. limb'a germana.

Anulu II. Cetirea cu intielegere. 2. Caligrafi'a. 3. Gramatic'a. 4. Ortografi'a. 5. Limb'a germana adeca citirea scrierea si talmacirea. 6. Istori'a biblica si catechismulu. 7. Geografia universala. 8. Calcululu, cele patru operatiuni.

Anulu III. Citirea cu intielegere si talmacire. 2. Gramatic'a cu ortografi'a. 3. Caligrafi'a. 4. Limb'a germana: adeca citirea cu'ntielegere si talmacirea, gramatic'a si ortografi'a. 5. Moralulu. 6. Geografi'a tieriloru romane. 7. Istori'a romaniloru si istori'a tieriloru romane. 8. Istori'a universala din punctu de vedere alu civilizatiunei. 9. Calculu.

Anulu IV. Citirea cu'ntielegere cu talmacirea, gramatic'a si ortografi'a. 2. Istori'a bisericésca. 3. Limb'a germana cá in alu 3-lea anu. 4. Istori'a literaturéi romane. 5. Istori'a natiunala (urmare). 6. Istori'a u-niversala (urmare). 7. Econom'i'a de casa (de culina, vaci, gainaritu, legumaritu, mataseritu s. a.) 8. Istori'a naturala si fisica populara. 9. Calculu.

Lucrarile de mana si gimnastic'a se voru deprinde in toti patru ani pentru invetiatur'a din obieptele aratate mai susu, precumu si pentru costu, straie (afara de schimburi incaltieminte si mantale) se va plati o suma anuale de 3000 fi. v. a.

Musica instrumentala, si vocala, desemnulu, alte limbe, joculu precumu si invetiaturi mai 'nalte pentru fetitiile, care au galitu acesti patru ani, séu scól'a normala din Cernauti, ba si pregatiri pentru guvernante, inca se voru predá la cerere deosebita.

Pe creciunu si de pasci se potu luá copilele de parinti pe a casa pe celu multu 15 díle, altreminte in decursulu anului voru fi copilele libere dóue de ori pe luna duminica de a cercetá parintii séu pe alti consangeni, in sa totu-deauna numai sub conducerea si veghierea unui medularu alu familiei copilei.

In anul curgătoriu se va începe cursulu la 15. Septembrie.

Recomandandu-me bune-vointiei stimabilului publicu, me sub-scriu cu respectu.“

Teresia Olimpia Simigilovici.

Cernauti la 6. Augustu 1862.

Materiale de instructiune.

§. 57. Vladislau I. 144 — 1444 Ioane Corvinu (Huniadi) romanulu. *)

Vladislau se înalță pre tronulu Ungariei mai alesu pren influință si auctoritatea cea mare alui Ioane Corvinu (Huniadi). Acest'a fū unu lucéferu raru in istori'a Ungariei. Elu se înalță preste toti contemporanii sei, eră inzastratu cu unu spiritu audace, cu unu geniu de comandante, si cu una politica petrundiatoriă. Elu eră unu romanu estraordinariu, carele prin nobilitatea personale si faptele sale eroice in contra Turciloru, se înalțase dela militariu comune pana la demnitate de duce supremu. Elu fū nascutu den parenti romani; tatalu seu se chiamă Voicu fiulu lui Sierbanu, carele capatase dela regele Ungariei Sigismundu, pentru meritele sale in 1409 castelulu „Uniadorei* **) de unde fiulu seu Ioane Corvinu si-luă supra-numele de „Uniadi.“ Renumitul istoricu Rotteck dice : „ ***) că Ioane Corvinu fū celu mai periculosu inamicu alu Turciloru, si anti-murulu celu mai neespugnabile a' Ungariei bá a' Europei întregi facia cu Turcii cei prepotenti.“ Inca în etatea junetiei sale, si anumitu in 1432, pre tempulu regelui Sigismundu, face Corvinu in fruntea unei cete de cate-va sute juni romani cele mai cumplite daune armatei turcesci, carea sub sultanulu Amuratu intrase in Transilvani'a. Pentru faptele gloriose documentate in mai multe atacure mai mici, Vladislau-lu denumi (pre Cornivu) de Banu alu Sirniului si Voivodu alu Transilvaniei 1441. De aci inante istori'a acestui barbatu mare cuprende unu locu imposable in istori'a lumii.

*) On. publica cetitoru si-va aduce aminte ca noi inca in 1861 Nr. 25 publicasemu anuntulu de prenumeratiune la „Istori'a Transilvaniei“ de stimatulu d. Ioane V. Rusu, că astu-felu ascuratu de spriginirea publicului se-si póta pune opulu seu sub téscu. Vedemu inse cu profunda dorere, ca dorirea pretiutulu Autoru pana astadi nu s'a implinitu. Eta din acestu opu alu séu, pretiutulu autoru ne face onóre a ne tramite unu pasagiu pre interesantu, care noi lu-publiceamu cu mare placere, si care este d'a-junsu că publiculu se cunósca insemnatatea întregului opu R.

**) Diploma Sigismundi datum in Vissegrad anno Domini 1409 Fejér Codex dipl. Tomo X. vol. 8. Nro. 252.

***) Rotteck VI. Band. Seite 151.

Fotino in istori'a Daciei Tom. II. pag. 28 despre Ioane Corvinu Huniadi astufeliu se esprimea: Acestu Uniade se numea Ianosiu si Jancu. Eră de vitia romanu, atatu din muma catu si den tata. Tatalu seu, carele se chiamă Boitu (Voicu) aratandu intr' una bataia mare bravura, Sigismundu regele Transilvaniei? (a' Ungariei) i-a daruitu una cetate numita Uniadóra. De aceea Unguriu pre fiulu seu l'au numitu Boitu-Huniadi-Janosiu. Acestu mare omu ajunse la rangulu de Generalissimu si la domni'a Transilvaniei (cumu si la demnitatea de gubernatoriu a' Ungariei) numai prin virtutile si eroismulu seu, de siese ori a batutu pre Sultanulu Amuratu la asediulu Belgradului; si cu tóte aceste, candu a moritu la a. 1457, Amuratu l'a plansu, dicundu: că n'a mai remasu, cine se-lu faca a-si exercită curagiulu si talentele sale ostasiesci.

In 1440 franse elu cu totul pre Turci, cari venisera cu mare putere asupra Singidunului (Belgradulu Serviei), si incarcatu de spolia se reintórse in cetate In anul urmatoriu 1442 Mezetu pasia intra cu nenumerata multime de Turci prin tier'a romanésca in Transilvani'a. Ioane Corvinu, carele se află pre atunci la Alba-Iuli'a, le esi inainte de impreuna cu Georgiu Lepesiu eppulu catolicu alu Transilvaniei, si intempinandu oatea inimica la Santu-Imbru in 18. Martiu dede pieptu cu dens'a; dar' aci eroulu romanu in lovirea de antaniu fū invinsu, si eppulu catolicu cadid in lupta, spalandu-si cu sangele seu peccatele facute prin asuprirea tieraniloru. Cu tóte aceste Corvinu nu desperă, ci adunandu-si osti nóue, atacă de nou pre Turci, cu una putere atatu de mare in catu-i franse cu totul si taiă la 15,000 de intr' insii, intre cari fū chiaru si Mezetu pasia dinpreuna cu Filiulu seu. Luă tóta pred'a si sarcinele dela Turcii invinsi, liberă pre toti prensii crestini, si curatí tier'a de acesti pagani nesatiosi de sange crestinescu. De monumentu a victoriei stralucite dela Sant'-Imbru sierbescu beserecile catolice din Alb'a-Iuli'a si Teisiu.

In aintea atacului alu doile, ce se fece pre siesulu Sant'-Imbrului, Mezetu begulu turcescu, descriendu armatur'a lui Uniade dede ómeniloru sei mandatu, că pre Uniade se-i-lu aduca viu séau mortu. Atunci unu barbatu din oatea sa a-nume Simeonu Kemeny, carele semenă tare cu elu, audindu de ast'a lu-rogă in numele patriei că se-i dé lui armatur'a si calulu seu, că se-lu representeze facia cu ori ce periclu. Facundu-se alu doile atacu, Kemény cadid in loculul lui Uniade, că unu alu doile Codru, si remasitiile lui jacu inmormentate la port'a Castelului din Gald'a carea e cuibulu celu

vechii alu familiei Chiminesciloru. (Kövári Tom. II. pag. 61, 62).

Sultanulu Amuratu audindu de cutropirea totale a armatei sale, turbá de resbunare si tramese pre Siabatínu cu 80,000 Turci de nou in Transilvani'a. Inse Corvinu franse si pre acestia la Port'a-de-fieru, si i aruncá inderetru.

Kövári Lászlo in istori'a Transilv. Tom II. pag. 63, 64 astfelu descrie acésta bataia:

Ioane Corvinu Huniadi si-a luat pusetiune pre sie-sulu Hatiegului: in midilocu a pusu pedestrima si cavalerimea cea usióra, de dóue laturi a pusu cavalerimea cea grea, si loculu carele acésta óste mica nu l'a potutu cuprende pana la dealuri, l'a inchisu cu baricade de cara. Turcii inaintara . . . Uniadi si Uilachi in ordine de bataia astépta sosirea loru. Se incepe lupt'a: Uniadi lia ofensiva si pasiesce inainte cu semburele armatei sale; acumu se renoesce lupt'a memorabile asemene celei dela stremtóri'a Termopilei, lupt'a pre mórte ori viétiá. Sangele curge pareu si de una parte si de alt'a. — Turcii fugu, Transilvanii-i persecutéza din deretru, si pasulu Portiei-de-fieru se imple cu cadavre mórte pana la Dunare in diosu, si Turcii cei mai remasi in viétiá, fura alungati. Omeru, Osmanu, si alti legi, ba togma si comendantele Siabatínu remasera pre campulu de lupta; 200 steaguri disemnara marimea acestei victorie, carea avú inca si aceea urmare importanta, ca Turcii celu pucinu pre unu timpu nu cutezara a atacá Transilvani'a.

In amentirea acestei victorie, i-se redicase lui Ioane Corvinu una statua, carea inse acumu nu esista.

Dupa aceste calamitati sultanulu Amurate face pregatiri gigante asupra crestiniloru, inse Corvinu nu-i dede tempu. Ca-ce in anulu 1443 plecá de impreuna cu regele Vladislau cu una óste compusa din romani, unguri, poloni, serbi, si germani de nou in contr'a Turciloru. Trecú prin Mesi'a, ocupá Sardi'e, atacá pre inimici la Naissu, unde i franse éراسi cù tótulu, asiá catu 2000 acoperira campulu de lupta, si castigá nóue steaguri dela densii; dupa aceea cuprense in sa-si cetatea Naissu o despoiá si o prefacú in cenusia si ucise doi pasi. Apoi se întórse asupra cetatiei Sophi'a, o cuprense si acést'a, o predá, o arse, si liberá pre toti prensii crestini. Dupa aceste victorii stralucite se retrase in urma pentru iernaticu in Temesian'a, fortificandu cetatea. Tóta Europ'a aplaudá, candu audí de aceste fapte brave a romanului Ioane Corvinu. Elu devené acumu o-

biectulu apretierei si adorarei comune nu numai a compatriotiloru sei -- pentru acaroru bine, gloria si libertate aduse atate sacrificia — ci si a toturoru crestiniloru a Europei intregi. Republicele: Veneti'a, Florenti'a si Genu'a si mai alesu Pontificele romanu capetara curagiu nou, si oferira ajutoriulu loru spre alungarea Turciloru din Europa. Legatul papale propuse planulu, cá ostile crestine se mérga acumu de a-dereptulu spre Constantinopolea si unindu-se cu imperatulu grecescu, cu poteri unite se nimicéscá poterea Osmaniloru. Impregiarile inca se aratara favoritórie pentru implenirea acestui planu. Cace Turcii mai capatara inca unu inamicu potente in persón'a lui Georgiu Castriota (pre carele eilu numeau pre turcia „Skenderbeg“) despotulu din Cipru. Acest'a fiendu datu de tata-so cá ostaciu la Turci, dupa ce pre in servitiale sale belice, se aventase la mari graduri de onóre si demnitati, in urma se denumí de in partea Sultanulu de gubernctoriu séau locutienutoriu peste principatulu seu parintiescu. Acumu folosindu-se de acésta ocaziune buna pentru liberarea patriei sale, se dechará independente de Turci, si-si aperá cu cea mai mare gloria si resignatiune independenti'a terei sale, in contr'a aloru doi sultani puternici, cari unulu dupa altulu se redicara cu tóta poterea asupra-i, cá asupr'a unui apoi-stata si vendictoriu.

(Vá urmá.)

Varietati.

Ói'a si Javra.

Ói'a. Ói'a 'n curiositate

Pentru cate audíá
Si adesea si chiar' vedea,
Cu multa sinceritate
La o javra s'adresá
Si-o'ntrebá:

Cumva fi óre, potaia,
Cá p'ai de stau nemitçcati
Voi in sama nu-i bagati,
Nici ve dati

Cá se-i latrati;
Ci numai pe cati vedeti
Cá activi si mai sumeti
Si cu staruintia voru
A-si catá de drumulu loru
Cá turbati
Vreti se-i musçcati?

Javra. Este diupenása oia,
Caci cei care stau pe locu,
Nu facu nici bine nici reu
Cá ori-care dobitocu
Care ata'n uleiuulu seu:
Er' celu care vré misicारे
Si alérga ne'ncetatu,
Prin cetate ori prin satu,
Negresitu ca scopu bunu n'are.

Ói'a. O fi si-ast'avr'nnu cuventu,
Si l'asi crede buerosu,
Candu n'asi sci ca pré multi suntu
Ce alérga spre folosu
Diu'a nótea ne'mcetatu.
Si se punu si chiar' pe sine
In periculu pentru bine
Atatu publicu si privatu.
Se piéra dar' celu uscatu,
Si celu verde, nu-i pecatu?

Javra. Póts, ins'ast'obserbire
Cá s'o facemu noi nu scimu
Noi javrele ce din fire
D'ori-ce munca ne ferimu;
Cá dar' fora partinire
Daton'a ne'mplimumu.
Si ne potendu se musçcamu,
Bunu si reu pe toti latramu.

Ói'a. Nu sciu multe, dar cá óia
Iti spunu, javra si potaia:
Ca de a astu-felu de strechi
A latrá cá lupi pe miei,
Ai se iei, si sele iei
Camu desu, desu, peste urechi.

C. Balacescu.